

Spre „revoluția crizantemelor” din Ungaria și proclamarea republicii populare (11 octombrie – 16 noiembrie 1918) (O cronologie a Unirii Transilvaniei cu România după presa vremii. III)

Paul BRUSANOWSKI

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
Personal e-mail: pbrusan@yahoo.de

*Towards the Aster Revolution in Hungary and the Proclamation of the Popular Republic
(11 October - 16 November 1918)*

The dissolution of the Austro-Hungarian empire took by surprise the Hungarian political class which seemed unable to understand the signs of the time. The monarch's proposal of democratization triggered an unpredictable reaction in Budapest: Hungary declared its independence and territorial integrity. On October 23, the Wekerle government was forced to resign. The aristocracy's struggle to preserve the status quo was shattered by the Aster Revolution in the night between 30 and 31 October 1918. The Hungarian National Council set up on the night of 23-24 October, took over the political power and Council President, Mihály Károlyi, became prime minister.

Keywords: Aster Revolution, Mihály Károlyi, Hungarian National Council, Romanian National Council.

În zilele de 9-10 octombrie 1918 au avut loc lungi discuții între monarhul Carol de Habsburg și principalii oameni politici maghiari. Scopul a fost tatonarea de către Curte a eventualei reorganizări, pe baze federative, a întregii monarhii austro-ungare. În afară de reprezentantul opoziției maghiare radicale, Mihály Károlyi, restul politicienilor maghiari au cerut menținerea status quo-ului existent, adică a Ungariei cu vechea administrație și cu aceleași frontiere.

Ultimele săptămâni ale vechiului regim din Ungaria

În anii războiului a avut loc o repolarizare a orientărilor politice din sânul clasei politice maghiare. Pe de o parte Partidul Național al Muncii, constituit de Istvan Tisza în anul 1910 și care a reunit politicieni din vechile partide liberal și constituțional, a continuat să se afle la conducere, fiind contestat de o opoziție moderată (formată în jurul lui Gyula Andrássy jr. și Albert Apponyi) și de una mai radicală, alcătuită din trei partide: social-democrați, Partidul Radical

Național Burghez (format în jurul Oszkár Jászi) și Partidul independent și pașoptist, condus de Mihály Károlyi (cu 26 de deputați).

Opoziția radicală a combătut guvernul în special datorită alianței pro-germane, dar și a refuzului de democratizare a țării. Conform legii electorale din 1910 doar mai puțin de 7% din populația Ungariei avea drept de vot. Conducerea guvernului a fost deținută între 1913-1917 de veteranul Istvan Tisza. După încoronarea regelui Carol al IV-lea (ca împărat austriac Carol I), Tisza a fost nevoit să demisioneze, datorită reticențelor față de democratizarea sistemului politic. Noul prim ministru Sándor Wekerle (care mai condusese guvernul de coaliție dintre anii 1906-1910) a fost nevoit să propună un proiect de lege electorală care oferea drept de vot tuturor bărbaiților care împliniseră vârsta de 21 de ani și erau absolvenți a patru clase primare sau plăteau cel puțin 10 coroane impozit anual, precum și tuturor femeilor care atinseseră vârsta de 24 de ani și care absolviseră opt clase. Prin aceasta ar fi obținut drept de vot 3,6 milioane de cetățeni maghiari (20% din populație). Majoritatea parlamentară din Partidul Național al Muncii a amenințat că va boicota orice activitate parlamentară, astfel că în cele din urmă a fost votat un proiect de lege mai puțin radical, care a acordat drept de vot doar la aprox. 7 milioane de cetățeni (aprox. 15% din populație). Legea aceasta electorală a fost promulgată de suveran la 11 septembrie 1918.¹

Programul de democratizare a Ungariei susținut de opoziția radicală a devenit și mai stringent în toamna anului 1918, mai ales că printre condițiile puse de președintele american Woodrow Wilson pentru încheierea păcii se afla și democratizarea Puterilor Centrale. Tocmai din această cauză, *Reichstag*-ul german a decis modificarea constituției germane.

Astfel, de exemplu, legislativul german a obținut drept de control asupra executivului (până la sfârșitul lunii octombrie 1918, cancelarul german răspundea doar înaintea *Kaiser*-ului, nu și a Parlamentului!).

Însă oportunitatea democratizării Ungariei, pe care monarhul a prezentat-o principalilor politicieni maghiari în octombrie 1918, a fost respinsă de aceasta. Întors de la Viena, premierul maghiar Wekerle a prezentat la **11 octombrie** poziția oficială maghiară față de evoluțiile politice din monarhie: a) acceptarea unirii Dalmației cu Croația, însă nu și a Bosniei-Herțegovina (sau cel puțin nu înainte de a se stabili dacă aceasta se va uni cu Ungaria propriu-zisă sau cu Croația, însă doar în cadrul statului ungar); b) neacceptarea pretențiilor teritoriale ale cehilor asupra comitatelor slovace din Ungaria, mai ales că existau cercuri de slovaci care respingeau la rândul lor soluția ceho-slovacă; c) în urma reorganizării pe baze federative a Austriei, guvernul maghiar nu mai putea accepta dualismul, fiind nevoit să se organizeze în mod independent, pentru a apăra unitatea și indivizibilitatea Ungariei. Cu alte cuvinte, guvernul maghiar a considerat necesar să rupă monarhia austro-ungară și să își declare independența totală, însă păstrând ca suveran pe regele Carol de Habsburg.²

Chiar a doua zi, sâmbătă, **12 octombrie**, conducerea *Partidului Național Român* (care își suspendase activitatea la începutul războiului mondial) s-a întrunit într-o ședință la Oradea. S-a hotărât redactarea unei declarații care să fie citită de către deputatul Alexandru Vaida Voevod în Parlamentul de la Budapesta în sesiunea care urma să înceapă miercuri, 16 octombrie. În același timp, reprezentanții partidului au negat existența unor discuții între Mihály Károlyi și români. Așadar, Partidul Național Român declara că nu făcea parte din opoziția radicală maghiară.³

Situația internă a Ungariei era tulbure, deoarece premierul Wekerle își anunțase în mai multe rânduri intenția de a-și înainta demisia, care nu i-a fost însă acceptată de monarh. Acesta l-a numit la **14 octombrie** pe deputatul Lajos Návay (totodată și consilier intim) ca *homo regius* (reprezentant direct regal) pentru Ungaria, cu misiunea de a purta discuții cu reprezentanții clasei politice maghiare în vederea clarificării politice.⁴ Cele mai multe șanse pentru conducerea guvernului o avea, în viziunea lui Návay, Albert Apponyi, însă acesta a refuzat, datorită respingerii de către Tisza a propunerii de liberalizare a dreptului electoral.⁵

La **15 octombrie**, monarhul a respins din nou în mod ferm cererea de demisie a lui Wekerle, urmând ca acesta să fie prezent în banca ministerială în sesiunea de toamnă a Parlamentului, convocată pentru a doua zi.⁶ Debutul sesiunii legislative din ziua de miercuri, **16 octombrie** a fost furtunos. Wekerle a prezentat de la tribună viziunea sa cu privire la problemele zilei, susținând înlăturarea dualismului, declararea independenței Ungariei și stabilirea unei relații de

uniune personală cu statele succesoare ale Austriei, astfel ca dinastia de Habsburg să rămână în fruntea Ungariei.⁷ Răspunsul a fost rostit de către Károlyi, care și-a reiterat programul de democratizare a Ungariei: independența totală a Ungariei, atât pe plan politic, cât și militar și economic; inițierea unor tratative directe de pace, fără a se ține seama de vechile alianțe militare; păstrarea integrității teritoriale în timpul tratativelor de pace; introducerea votului universal, egal și secret, inclusiv pentru femei; tratative cu naționalitățile conlocuitoare, pentru a li se asigura deplina dezvoltare culturală și economică, educațională, în condițiile înființării unor organe autonome pentru acestea; asigurarea deplină a libertății presei; reforma agrară. În timpul discursului său, a fost apostrofat din sală și învinuit ca fiind „antantist”. Deputatul Martin Lovász (din partidul lui Károlyi) s-a ridicat în picioare, a bătut cu pumnul în masa și strigat că partidul său era într-adevăr Antanta, că grupul său parlamentar se declara prieten al Antantei, având dorința de a se împăca cu Antanta. În tumultul care a urmat a fost învinuit de trădare de patrie și amenințat cu ridicarea imunității parlamentare.⁸

Declarațiile naționalităților în parlamentul ungar (17-18 octombrie)

Alexandru Vaida Voevod a reușit să citească declarația Partidului Național Român abia la **17 octombrie**, deci chiar în ziua în care presa din monarhie anunța apariția *manifestului imperial* privind transformarea Austriei în federație. După ce a deplâns suferințele îndurate de întreaga omenire în cursul războiului, deputatul român a considerat că unul din rezultatele conflagrației a fost acela de a justifica vechile pretenții ale națiunii române pentru deplină libertate națională. Drept urmare, națiunea română refuza să mai recunoască pretenția Parlamentului maghiar existent de a reprezenta și națiunea română în cursul Conferinței de pace și de a negocia în numele acesteia. Singura îndrituită să apere interesele națiunii române ar fi doar propria Adunare națională românească. Deputații maghiari au protestat cu tărie, iar vicepreședintele Camerei, care conducea ședința, a ținut să-i amintească lui Vaida Voevod că afirmațiile sale contraveneau constituției maghiare. Fără să fie impresionat, Vaida a continuat să declare că națiunea română va considera drept nule toate cele „decise”, luate fără asentimentul organelor proprii românești. În continuare, în mijlocul tumultului creat de protestele deputaților maghiari, Vaida a criticat afirmațiile premierului Wekerle și ale altor deputați din majoritatea parlamentară (în special Tisza), care afirmaseră că Guvernul maghiar avusese o politică „strălucită” față de minoritățile etnice. Mai mult, Tisza afirmase că între principiile wilsoniene și

realitățile existente în Ungaria nu ar fi existat deosebiri fundamentale, ci doar unele de nuanță. Vaida a amintit întemnițarea de către autoritățile maghiare a numeroși români, inclusiv bătrâni, femei și copii de 16 ani, considerați cu toții ca pericol la adresa statului maghiar. Valer Braniște, de exemplu, a fost întemnițat timp de opt luni nevinovat, eliberat fiind numai după acceptarea de către Curte a punctelor wilsoniene. Acompaniat de protestele zgomotoase ale parlamentarilor maghiari din tot spectrul politic, Vaida a amintit de sutele de școli românești închise în deceniul anterior, precum și de prezența jandarmilor în bisericile românești în cei doi ani precedenți, de imposibilitatea invalizilor de război români de a achiziționa pământ. De asemenea, Vaida a afirmat că principiile wilsoniene nu se refereau doar la naționalitățile asuprite, ci chiar și la poporul maghiar, deoarece principiile pretindeau o democratizare radicală a Puterilor Centrale. În condițiile prezenței în Parlamentul maghiar doar a patru deputați naționali români, a doi slovaci, a nici unui sârb și a nici măcar a unui social-democrat maghiar, afirmația lui Tisza despre deosebirile de nuanță între principiile wilsoniene și realitățile existente în Ungaria nu puteau fi luate în serios. Singura soluție pe care o avea Ungaria, considera Vaida, era aceea de a accepta păcatele trecutului și de a adopta adevăratele principii democratice promovate de Wilson. Iar urmarea ar fi fost ca națiunile libere să intre în legătură unele cu altele și să acționeze împreună, umăr la umăr, deoarece rezolvarea chestiunii aflate în discuție era una de onoare pentru toate națiunile și pentru întreaga umanitate. În final, Vaida a precizat că a vorbit în numele întregii națiuni românești din Ungaria și Transilvania.

După ce deputatul naționalist slovac Ferdinand Juriga (totodată și preot catolic) a aclamat în limba română „Să trăiască!”, premierul Wekerle a catalogat discursul lui Vaida drept un exemplu al gradului celui mai înalt de toleranță dovedit de națiunea maghiară față de celelalte naționalități din țară. Vaida a fost înfierat și de alți deputați. De exemplu, Albert Apponyi a considerat că Ungaria nu va accepta niciodată o altă reprezentanță la Conferința de pace în afară de cea a statului ungar.⁹

A doua zi, vineri, **18 octombrie**, și-a rostit cuvântarea în același spirit și deputatul slovac Juriga, care, spre deosebire de Vaida, nu doar că a citit Declarația Consiliului Național Slovac în limba sa maternă, ci și-a lungit întru atât de mult discursul, încât a ocupat întregul timp acordat dezbaterilor, următoarea ședință fiind anunțată, însă cu o altă ordine de zi (uniunea personală a Ungariei cu țările habsburgice), pentru marți, 22 octombrie.¹⁰

Demisia guvernului Wekerle (23 octombrie)

Între timp însă a apărut răspunsul președintelui Wilson din 18 octombrie, precum și deciziile de la Praga, Zagreb, Viena și Lvov din 19 octombrie. Astfel, ediția din 22 octombrie a ziarului PEL se deschidea cu următorul comentariu: „Liniștea înăbușitoare a ultimelor zile a fost zguduită. A urmat o serie de detonații, una după alta..., astfel că țara se întrebă cu toate simțurile încordate: Unde ne aflăm?... Încotro ne îndreptăm? Capetele, care își scutură din urechi nisipul acumulat prin politica struțului, sunt surprinse de întrebarea lui (Leopold von) Ranke despre cauzele celor întâmplare”. Și în celelalte publicații maghiare, răspunsul lui Wilson a ocupat primele pagini, iar opiniile au fost diferite. În timp ce unele redacții considerau că Wilson nu avea cunoștințe suficiente despre realitățile din zonă (ba mai mult, că fusese indus în eroare de consilieri), altele au deplâns faptul că Ungaria nu ieșise înainte din alianța cu Austria și Germania. Se considera că structura multi-etnică (fără granițe etnice clar stabilite) va sta la baza unor viitoare conflicte, atât în Ceho-Slovacia, cât și în Ungaria.¹¹

Ședința Parlamentului ungar din **22 octombrie** s-a desfășurat tot sub influența răspunsului american. Károlyi a cerut demisia guvernului Wekerle. Acesta a refuzat însă ferm. De asemenea, a refuzat să recunoască existența unui stat „ceho-slovac”, ci doar a unei uniuni a cehilor, motivând că slovacii ar fi printre cele mai loiale națiuni ale Ungariei prin refuzul lor de a se alipi la Cehia. În ceea ce privește statul iugoslav, Wekerle accepta modificarea Articolului de Lege 30 din 1868 privind autonomia Croației, ba chiar și satisfacerea cerințelor de unitate iugoslavă, însă doar sub coroana maghiară!¹² Ștefan Tisza a considerat, la rândul său, soluția ceho-slovacă drept o „fantasmagorie”, deoarece „frații noștri slovaci sunt în cea mai mare parte cetățeni pe deplin loiali și mulțumiți ai statului național ungar”. În ceea ce-i privește pe iugoslavi, Tisza a considerat că din păcate Consiliul Național al acestora fusese acaparat de o minoritate, astfel că politica Ungariei ar trebui să fie „eliberarea națiunii croate de sub teroarea sub care e ținută de acea clică, care vrea să o îndrepte spre soluția unei Serbii Mari și o terorizează întruna. Cu acea națiune croată, care își va recăpăta astfel vocea ei, trebuie să ajungem la o înțelegere”. Integritatea Ungariei a fost o altă necesitate revendicată de Tisza: „Noi vom putea să împiedicăm ca dușmanul să pătrundă zilele și săptămânile viitoare în țara noastră”.¹³

Așadar, conducerea majorității guvernamentale din Ungaria continua să mențină politica struțului. Chiar a doua zi, miercuri, **23 octombrie**, teoriilor lui Tisza s-au dovedit a fi fără vreo bază reală. Guvernul Wekerle și-a anunțat demisia,¹⁴ după ce, în timpul ședinței Camerei legislative, cuvântarea unui deputat a fost întreruptă de Károlyi, care i-a înmânat o telegramă.

Sursă foto: https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Vaida-Voevod

„Telegrama spune, că regimentul de infanterie nr. 79, un regiment croat, a pătruns dimineața la 9 ore în *casarma de honvezi din Fiume*, a desarmat pe honvezi și a ocupat orașul. Conducătorul parchetului este arestat, prizonierii din temnițe sânt liberați, ear poliția orașului după o scurtă și aspră luptă este biruită. Gara a fost ocupată și șinele înlăturate... Citirea acestei telegrame a fost primită cu strigăte șgomotoase de indignare. Președintele suspendează ședința. După redeschidere, ministrul preșident *Wekerle*, într'o cuvântare mai lungă, declara: Situația de acum cere unirea tuturor puterilor naționale. De aceea cabinetul său *se retrage* și propune Maiestății Sale formarea unui guvern, care să cuprindă în sine toate partidele camerei, precum și grupurile politice în afară de parlament (Aprobare la partidul Karolyi). Părerea noastră este, că aceia cari până astăzi au fost contrari lărgirii dreptului electoral, acum să-i aducă sprijinul lor. Datoria noastră cea mai grabnică este încheierea păcii, *asigurarea granițelor țării și revocarea în patrie a tuturor soldaților aflători afară din țară.*”¹⁵

Revoluția crizantemelor (30/31 octombrie-1 noiembrie)

Monarhul a acceptat demisia lui Wekerle în ziua de 24 octombrie dimineața.

Situația din Ungaria era însă incertă. În **noaptea dintre 23-24 octombrie**, cele trei partide maghiare de opoziție radicală au alcătuit Consiliul Național Maghiar, condus de Mihály Károlyi. Noul Consiliu Național Maghiar (CNM) a revendicat formarea guvernului.

La **26 octombrie**, monarhul l-a numit pe arhiducele Iosif de Austria (fostul comandant al armatelor austro-ungare pe frontul antiromânesc între 2 decembrie 1916-5 decembrie 1917) în calitate de palatin (*homo regius*), cu menirea de a purta consultări cu conducătorii partidelor politice din Ungaria (printre care și românii Alexandru Vaida Voievod și Vasile Goldiș) în vederea numirii unui nou președinte de miniștri.¹⁶ Într-un interviu, Vaida Voievod a prezentat astfel cele discutate cu arhiducele Iosif:

„Despre audiența acordată deputatului *Dr. Al. Vaida* de către Arhiducele Iosif, ziarele din capitală (Budapesta – PB) publică următoarele amănunte: «Alteța Sa regală, Arhiducele Iosif, — spune deputatul Vaida, — m-a invitat să-i expun ce punct de vedere politic urmărește *națiunea română* în fața stărilor de astăzi. I-am vorbit în toată sinceritatea. În cursul unei audiențe de aproape un ceas, am spus Arhiducelui, că de la 1886 eu sunt primul politician român care a putut să se înfățișeze oficial înaintea unui Habsburg, deoarece guvernele, care au urmat unele după altele, au știut să afle totdeauna mijlocul de a ține departe de tron pe oricare popor nemaghiar. Starea de azi și situația monarhiei trebuie atribuite tocmai acestor răi sfătuitoari ai coroanei; conducătorii politici ai națiunii române nu poartă pentru aceasta nici o răspundere. Dispoziția sufletească a națiunii române este plină de amărăciune. Pe lângă toate jertfele sale mari, aduse pentru casa domnitoare și pentru patrie, națiunea română a fost dată la o parte din viața de stat, și drepturile sale naturale și istorice n-au fost luate în seamă. De la începerea războiului, românii mai ales au fost expuși într-una prigonirilor neomeneste, atât ca națiune, — în așezămintele sale, — cât și ca persoane. Și când Maiestatea Sa a dat amnestie tuturor popoarelor din Austria, românii au așteptat cu drept cuvânt același lucru, — dar s-au înșelat în nădejde. Națiunea română stă pe punctul de vedere ai declarației date în parlament. Ea voiește să-și exerciteze dreptul de dispunere asupra sa, pe care i l-a recunoscut și reprezentanța din străinătate a monarhiei. În fond dorește să ducă o viață nestânjenită națională și de stat, în raport de coordonare cu celelalte națiuni, să hotărască însăși asupra sorții sale și în legătura cu aceasta să-și aibă reprezentantul său la congresul de pace. Nația română, după experiențele de până acum, nu se poate încrede nici unui factor politic sau bărbat de stat, care stau în afară de sine. De altfel dreptul hotărârii definitive aparține exclusiv adunării naționale române».

Despre observările Arhiducelui Iosif, deputatul Vaida a zis, ca Alteța Sa regală și-a exprimat de repetite ori înalta Sa considerație și iubire pentru națiunea română; ca soldat a avut ocazie să cunoască distinsele virtuți ale românilor, pentru cari poartă cele mai mari simpatii.¹⁷

Speranțele lui Károlyi de a prelua guvernarea au eșuat. Marți, **29 octombrie**, arhiducele Iosif l-a numit pe contele Janos Hadik în calitate de premier. Acesta a anunțat intenția de a forma un guvern de concentrare națională, cu includerea chiar și a forțelor politice nereprezentate în parlament, dar fără prezența vreunui alt membru al clasei nobiliare în afară de el însuși. De asemenea, a promis semnarea imediată a armistițiului cu Antanta, precum și adoptarea unui program de guvernare cu o democratizare radicală, inclusiv cu introducerea votului universal și egal.¹⁸

Miercuri, **30 octombrie**, la ora 18, au început în Budapesta manifestații, considerate de redacția PEL ca fiind pașnice. Pe la ora 20, un detașament militar, înarmat cu baionete, a intrat în Hotel Astoria (unde se afla și sediul CNM) și a arestat doi locotenenți prezenți. Ulteriori aceștia au fost eliberați de demonstranți, iar membrii detașamentului au reușit să se baricadeze într-o garnizoană de pe Váci utca. Din hotelul Astoria a fost transmisă știrea în oraș, că la ora 21 vor depune jurământul de loialitate față de CNM mai mulți ofițeri, soldați, lucrători ai căilor ferate și ai poștei. În calea lor spre hotel, manifestații au înlăturat toate însemnele dualiste, au oprit mijloacele de transport în comun, chemându-i pe oameni la manifestație. La ora 23, deja întregul centru al Budapestei era ocupat de zeci de mii de manifestați. Înainte de încheierea ediției de dimineață a ziarului din 31 octombrie, sosea știrea că la ora 1 noaptea începuse revolta în centrala de poliție și în cazarma de pompieri, trupele refuzând să se mai supună ordinelor ofițerilor.¹⁹

Ediția de seară a ziarului din 31 octombrie nota pe pagina 1 titlul „O noapte de transformări revoluționare. Alipirea trupelor din garnizoane la Consiliul Național. CNM ajuns fără vărsare de sânge să dețină toate puterile statului. Contele Károlyi numit președinte de miniștri. Noul regim popular”.

Ce se întâmplase? Practic, în noaptea dintre 30-31 octombrie a avut loc la Budapesta așa-numita *revoluție a crizantemelor*, numită astfel pentru că soldații și-au scos însemnele monarhiei dualiste și le-au înlocuit cu crizanteme.

După răzvrătirea trupelor de după miezul nopții exista riscul izbucnirii unui război civil. La ora 4 dimineața, Károlyi l-a sunat pe arhiducele Iosif, aflat în castelul regal din Buda, cerându-i să nu ordone trupelor armate încă loiale regimului să intervină împotriva celor care juraseră loialitate CNM. La ora 8 dimineața, Károlyi s-a prezentat într-o audiență la arhiduce.

După o convorbire telefonică cu monarhul, arhiducele Iosif I-a numit pe Károlyi în funcția de președinte de miniștri încă în cursul acelei dimineți. Numirea membrilor guvernului a urmat aproape imediat, după care principalele organe politice, administrative și militare au depus adeviziuni față de noul guvern.²⁰

Așadar, în decurs de mai puțin de 24 de ore, Ungaria a trecut prin schimbări aproape revoluționare. În cursul zilei de **31 octombrie** Albert Apponyi și-a declarat retragerea din viața politică maghiară (totuși, în anii 1919-1920 a condus delegația ungară la Conferința de Pace). În seara aceleiași zile, chiar în amurg, Ștefan Tisza a fost asasinat în salonul propriei case, în timp ce se afla între propria sa soție și o altă contesă. Trei soldați înarmați cu baionetă au intrat în casa veteranului politician, în pofida prezenței gărzii alcătuită din opt jandarmi. A urmat o scurtă discuție, în care soldații l-au tras la răspundere pe Tisza pentru declanșarea războiului și moartea a milioane de oameni. Tisza avea în mână un pistol; soldații și politicianul s-au somat reciproc să lase armele jos. În cele din urmă, Tisza a fost nimerit mortal de trei gloanțe. Soldații înarmați au părăsit casa, după care au fost urmați și de jandarmii care stăteau de pază și care și-au lăsat armele în gheretă. Finalul unei epoci istorice a fost rostit de însuși Tisza, aflat pe moarte: „Am fost nimerit. Mor. Așa a trebuit să se întâmple”.²¹

În zilele următoare administrațiile din comitate și-au trimis adeviziunile către noul guvern al CNM. Au existat însă și demonstrații pentru instaurarea republicii, precum la Oradea, dar mai ales la Timișoara. Aici apăruse zvonul despre o abdicare a monarhului. La ora 11 dimineața, generalul Theodor Hordt a convocat o conferință a ofițerilor în care a anunțat că suveranul ar fi permis soldaților să înființeze consiliu, în funcție de naționalitățile lor. Conducătorul social-democraților din Timișoara, Otto Roth, a ținut o cuvântare înflăcărată în fața ofițerilor, salutând și proclamând republica. În continuare, ofițerii au mășăluit în centrul orașului și au distrus coloana memorială a revoluției pașoptiste. Au fost înființate imediat consilii militare ale soldaților unguri, șvabi, români și sârbi. Sub conducerea lui Otto Roth a fost constituit și un Consiliu popular al Banatului condus de Roth și de comisarul militar Albert Bartha. În prima ședință a acestui consiliu s-a decis proclamarea republicii în Banat și inițierea imediată a tratatelor pentru armistițiul cu Serbia.²²

4.5. Proclamarea republicii (16 noiembrie)

Practic, în întreaga Ungarie se instaurase anarhia, iar guvernul central al CNM trebuia în aceste condiții să poarte negocierile pentru armistițiu, să facă față ofensivei trupelor sârbe în sudul Ungariei și a celor cehe în comitatele slovace. Totodată, în speranța că va mai

putea salva Ungaria veche, s-a așezat la masa tratatelor la Arad, cu conducătorii Consiliului Național Român, înființat într-un alt hotel din Budapesta, chiar în noaptea revoluției crizantemelor.

În mijlocul acestui tumult politic și militar, la **13 noiembrie**, deci la două zile după renunțarea de către împăratul Carol I de Habsburg la exercitarea treburilor de stat din Austria, o delegație a guvernului maghiar s-a deplasat la Eckartsau și, în urma negocierilor desfășurate, regele Carol IV a renunțat la exercitarea treburilor de stat din Ungaria, recunoscând în principiu orice decizie va fi luată de forurile conducătoare privitoare la forma constituțională.

Plecarea tânărului monarh a eliberat practic poporul român din Ardeal de orice legământ de credință și loialitate. Interesantă este consemnarea lui Ioan Coltor din ziarul *Unirea* de la Blaj:

„Ultimul Habsburg

n-a fost merit să întregească cu nouă glorie istoria familiei sale. Cei 700 de ani de domnie habsburgică nu aveau să se termine cum au început în veacul al 13-lea. Și este curios cum tocmai statul sfântului Venceslau, primul inel de închegare a coroanei, pare a fi fost cel dintâiu, care a dat signalul de disgregare. S-ar zice, că morții de acum șapte veacuri s-au ridicat din morminte, ca să se răzbune.

Bietul Habsburg! Câte nădejdi nu va fi avut el, câte iluzii, câte visuri. Cum s-au destrămat toate, cum n-a mai rămas din ele altceva decât o amară aducere aminte. Cum l-au alungat de pe tron aceia pe cari i-a îndrăgit el mai tare. O singură mângâiere mai are el astăzi, conștiința nevinovăției sale în provocarea măcelului mondial.

Nouă ne-a fost destul de simpatică figura, totdeauna surzătoare, a tinerului domnitor. Deși nu am avut nimic ce să-i mulțumim, deși națiunea română a fost pare și pentru el o cantitate neglijabilă; noi am știut totuși să-i păstrăm credința până în sfârșit și nenorocirea lui, deși coincide cu norocul nostru, pe noi nu ne umple de bucurie. Căderea ultimului Habsburg va fi pentru neamul românesc totdeauna o amintire tristă.

De ce oare?

De aceea, pentru că foștii săi supuși români au știut să facă deosebirea între Carol IV împăratul-rege și între Carol de Habsburg. Pentru acesta erau simpatiile noastre, pentru Omul, care voia pacea și care declară urcând tronul, că are să o cerce într-una; nu pentru regele Ungariei căzut în ghiarele oligarhiei spurcate ungurești, nu pentru Carol IV, care sancționa legi de vot universal făurite în contra propriilor convingeri.

Un mare mormânt s-a deschis la Eckartsau. Mortul îngropat de viu este ultimul vlăstar al vestițiilor

Habsburgi. Crucea s-a așezat pe mormânt și pe ea gravate cu foc strălucesc sinistru trei cuvinte de epitaf, trei cuvinte de un dureros sarcasm, devisa casei de Habsburg: *Divide et Impera*.²³

La **16 noiembrie**, Parlamentul ungar (cel rezultat în urma alegerilor din 1910) s-a autodizolvat. Puterea legislativă a fost preluată de Consiliul Național Maghiar, mărit la mai multe sute de membri, aprobând așa-numitele „legi populare” emise de guvernul Károlyi. Legea populară nr. 1 a vizat proclamarea Republicii Populare Ungare. În funcție de președinte al acesteia a fost ales abia la 11 ianuarie 1919 Mihály Károlyi, care i-a predat funcția de prim ministru lui Dénes Berinkey (fost ministru al Justiției).²⁴

*

La 22 martie 1919 președintele Károlyi a demisionat și a predat puterea partidului bolșevic, care a instaurat „republica sovietică” sau a „sfaturilor”. La 3 august 1919 armata română a cucerit Budapesta și a înlăturat de la putere regimul bolșevic. Monarhia a fost restaurată. În condițiile în care fostul suveran renunțase la exercitarea puterilor de stat, conducerea a fost preluată doar de un palatin sau guvernator, mai întâi de arhiducele Iosif (7 – 23 august), iar apoi, după 1 martie 1920, de viceamiralul Miklós Horthy. Și astfel, între 1920-1944 Horthy, un amiral fără flotă, a guvernat Regatul Ungariei, un regat fără rege și fără ieșire la mare...

Note:

1. Ignác Romsics, *Hungary in the Twentieth Century*, Budapesta, 1999, p. 13 și 87-89.
2. PEL, nr. 238/11.10.1918, ed.s., p. 6.
3. PEL, nr. 241/15.10.1918, ed.d., p. 7.
4. PEL, nr. 240/14.10.1918, ed.s., p. 1.
5. PEL, nr. 241/15.10.1918, ed.s., p. 2.
6. PEL, nr. 242/16.10.1918, ed.d., p. 7.
7. PEL, nr. 242/16.10.1918, ed.s., p. 1-3.
8. PEL, nr. 243/17.10.1918, ed.d., p. 4-5.
9. PEL, nr. 244/18.10.1918, ed.s., p. 1-2.
10. PEL, nr. 245/19.10.1918, ed.s., p. 2.
11. PEL, nr. 247/22.10.1918, ed.d., p. 1.
12. PEL, nr. 247/22.10.1918, ed.s., p. 2.
13. PEL, nr. 248/23.10.1918, ed.d., p. 6.
14. PEL, nr. 249/24.10.2018, ed.d., p. 1-4.
15. TR, nr. 108/26.10.1918, p. 429.
16. PEL, nr. 253/29.10.1918, ed.s., p. 2.
17. TR, nr. 112/5.11.1918, p. 2-3.
18. PEL, nr. 254/30.10.1918, ed.d., p. 2-3.
19. PEL, nr. 255/31.10.1918, ed.d., p. 1-2, 9.
20. PEL, nr. 255/31.10.1918, ed.s., p. 1-5.
21. PEL, nr. 256/1.11.1918, ed.d., p. 1-2.
22. *Ibidem*, p. 6.
23. *Unirea*, nr. propagandă 9/23.11.1918.
24. I. Romsics, *Hungary*, p. 94.

